

هویت ملی در گفتمان‌های معاصر ایران

عبدالله رضا نواصری

۱۳۹۹

کامرو

تهران، خیابان شریعتی، بالاتر از سه‌راه طالقانی،

خیابان نیرو، شماره ۷/۱، تلفن: ۷۷۶۲۶۳۷۹

هویت ملی در گفت‌وگوهای معاصر ایران

عبدالرضا نواصری

ویرایش ادبی و فنی: علی قاسمی

• پ. اول تهران ۱۳۹۹ • شمارگان: ۵۰۰ نسخه • قیمت: ۴۸۰۰۰ تومان

چاپ: صحافی: پردیس دانش • طراح جلد: علیرضا دربانی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۹۱۷-۸۴-۲ ISBN: 978-964-6917-84-2

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است Printed In Iran

سرشناسه	نواصری عبدالرضا
عنوان و نام پدیدآور	هویت ملی در گفت‌وگوهای معاصر ایران/تألیف عبدالرضا نواصری.
مشخصات نشر	تهران: گام، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	۲۵۶ ص.
فروست	اندیشه سیاسی معاصر.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۶۹۱۷-۸۴-۲
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا	
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	ویژگی‌های ملی ایرانی -- تاریخ
موضوع	National characteristics, Iranian -- History
موضوع	ویژگی‌های ملی ایرانی -- دیدگاه مشاهیر
موضوع	National characteristics, Iranian -- *Views of Celebrities
رده بندی کنگره	DSR۶۵
رده بندی دیویی	۹۵۵/۰۰۴۴
شماره کتابشناسی ملی	۵۸۱۸۲۳۸

فهرست

۷ مقدمه

فصل اول: هویت (۱۱-۲۶)

۱۱ هویت و معنای آن

۱۴ هویت در علوم انسانی - اجتماعی

۱۶ کارکردهای اجتماعی هویت

۱۸ رویکردهای هویتی

۱۸ رویکرد جوهرگرا (ذاتگرا)

۱۸ رویکرد گفتمانی

۱۹ رویکرد برساختگرا

۲۰ انواع هویت

۲۰ مفهوم هویت ملی

۲۳ روشهای ایجاد هویت ملی

۲۵ جهانی شدن و هویت ملی

فصل دوم: هویت ملی در ایران (۳۲-۲۳۷)

۳۲ هویت ملی در گفتمانهای معاصر ایران

۳۲	گفتمان هویتی ملی گرای رومانتیک سکولار.....
۵۰	گفتمان هویتی اسلام ایرانی.....
۵۹	گفتمان اندیشه‌ی ایران شهری.....
۸۳	گفتمان اسلامی سنت گرا.....
۸۹	گفتمان ناسیونالیسم لیبرال.....
۹۴	گفتمان هویتی روشن فکران دینی.....
۱۱۷	گفتمان هویتی ملی - مذهبی.....
۱۲۷	گفتمان هویتی روشن فکران سکولار.....
۱۲۷	روایت های مدرنیستی / پست مدرنیستی از هویت ملی ایرانی.....
۱۶۰	روایت کنگان ریخی نگر (نمادپردازان قومی) هویت ایرانی.....
۱۷۰	روایت کنندگان از گریس (ملت پرستانه) هویت ملی ایرانی.....
۱۹۰	گفتمان هویتی چپ مدرنیستی / مارکسی.....
۱۹۹	گفتمان هویتی روشن فکران بوم برای مخالف مدرنیته.....
۲۱۹	گفتمان هویتی توسعه محور (گرایش نوسازی و مدرنیزاسیون).....
۲۲۶	گفتمان هویتی نوسلطنت طلبان (پسانه اسلام).....
۲۲۹	گفتمان هویت طلب.....
۲۳۹	نتیجه گیری.....
۲۴۳	فهرست برخی اعلام.....
۲۴۹	کتاب نامه.....

مقدمه

هویت از مفاهیم مناقشه‌انگیز و چندلایه‌ای است که به‌رغم اختلاف‌نظر مکاتب علوم انسانی و اجتماعی درباره‌ی آن مبنی بر اینکه ذاتی است یا برساختی اجتماعی ثابت است یا سیال؛ هیچ‌کس در وجود آن به‌مثابه‌ی عاملی معنا ساز و بنیانی مستحکم نهت پاسخ به پرسش کیستی "ما" تردید ندارد. اگر هویت را در معنای عام آن، فرایند معنا سازی بر مبنای ویژگی‌های فرهنگی تعریف کنیم، هویت ملی به‌عنوان بالاترین سطح «هویت اجتماعی» و حس تعلق جمعی در فرایند ملت‌سازی و دولت‌سازی پروژه‌های ناسیونالیستی از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. هویت ملی به‌مثابه‌ی محصول عصر مدرن و ظهور دولت - ملت مدرن، نقش اساسی در احساس وفاداری به دولت ملی؛ هم‌بستگی ملی؛ و بسیج اجتماعی که لازمه‌ی دموکراسی و توسعه است، اما همیشه و در همه‌ی احوال این بشر سازنده نیست و در وضعی که "هویت ملی" بر اساس مؤلفه‌هایی همانند نژاد، خون، زبان، مذهب و قومیت و نیز در تعارض و دشمنی "ما" با دیگران "تعریف گردد و دولت‌های ملی در صدد تحمیل هویتی یکپارچه، همگن و غیر متکثر بر جامعه باشند، آنگاه هویت ملی به عاملی جهت هموار کردن مسیر جهنم برای مردمان یک جامعه تبدیل خواهد شد. خشونت، کشتار و

پاک‌سازی قومی - نژادی و مذهبی، پی‌آمد این نگاه به هویت ملی در درون واحدهای سیاسی غیر همگن از لحاظ ترکیب قومی، مذهبی و زبانی است. امروزه بسیاری از دولت - ملت‌های مدرن با مشاهده‌ی آثار دهشتناک تفسیر هویت‌های ملی بر مبنای ذات‌انگارانه، خونی و ارگانیک و همسان‌ساز، ریت ملی را بر مفهوم حقوق شهروندی، سیاسی و تابعیت سرزمینی تعریف کرده‌اند و از تفسیرهایی که هویت ملی بر مبنای مؤلفه‌هایی همچون نژاد، خون، خویشاوندی و زبان تعریف‌شده، دوری جسته‌اند.

با توجه به اینکه پروژه‌ی دولت - ملت مدرن ناسیونالیسم ایرانی بعد از انقلاب «سروانیت»^۱ دلیل غلبه‌ی قرائتی از ناسیونالیسم مبتنی بر عناصر نژادی، تاریخی، زبانی، جوهرگرایانه و ازلی، تحت تأثیر ناسیونالیسم رومانتیک آلمانی و تعریف نژادی بعد از جنگ جهانی اول قرار داشت، به ایدئولوژی رسمی و مشروع بخش نظام سلطانی پهلوی تبدیل شد و روند شکل‌گیری و تکمیل آن با تعریف نژادی، تاریخی، زبانی و جوهرگرایانه و ازلی از هویت ملی با مشکل مواجه گردید، فاقد امکان لازم برای جای‌دادن تنوع قومی، مذهبی و زبانی مردم ایران در دایره‌ی هویتی وسیع‌تر بود. هم‌چنین از سویی پروژه‌ی امتداری غاکمیت اسلامی بعد از انقلاب که شعاع هویتی خود را در چهارچوب «امت - ملت و جغرافیای سیاسی ایران تعریف نکرد و گستره‌ی آن را در کلان به نام جهان اسلام می‌دید، به‌رغم گذشت چهار دهه از تلاش جهت ساختن پروژه‌ی امت‌سازی، به دلیل بی‌توجهی به سایر وجوه هویتی جغرافیایی ایرانی، نتوانست "انسان آرمانی اسلامی"^۲ را در مقابل "ایرانی آرمانی" پروژه‌ی ناسیونالیستی دوره‌ی پهلوی، ساخته و پرداخته نماید.

هم‌اکنون جامعه‌ی ایران با توجه به ترکیب و تنوع اجتماعی و فرهنگی و

۱. داریوش آشوری، پرسه‌ها و پرسش‌ها، (تهران، نشر آگه، ۱۳۹۱)، ص ۲۶۵.

نژادی و مذهبی در عصر جهانی‌سازی؛ از سویی طرح روایت‌های جهان‌وطنی؛ گسترش ارزش‌ها و سازمان‌های جهان‌شمول؛ بی‌مرزی سرمایه و فرهنگ؛ مهاجرت؛ و... به تضعیف هویت‌های ملی منجر شده، و از سوی دیگر، همین عوامل یادشده، باعث بیداری ناسیونالیسم قومی، مذهبی و خاص‌گرایی ایدئولوژیک شده که پی‌آمد آن بروز بحران در هویت ملی است. به همین دلیل می‌بایست همساز با اوضاع جهانی و بر اساس تکثر قومی، مذهبی، زبانی و فرهنگی جامعه‌ی ایرانی به بازسازی هویت ملی ایرانی با تکیه بر مؤلفه‌های مدرن همچون حقوق شهروندی و مدنی اندیشید.

جامعه‌ی امروز ایران جهت استحکام‌بخشی به انسجام اجتماعی و ملی خود، نیازمند تعریف و هویت ملی فراگیر است که کلیه‌ی اقوام ایرانی با تنوع مذهبی، فرهنگی، زبانی در زیر چتر آن به‌عنوان شهروندان ایرانی با حقوق و تکالیف برابر قرار گیرند. بر این باور باشند که تنوع فرهنگی آنها مورد پذیرش دولت - ملت برخاسته از اراده‌ی سیاسی آنان قرار گرفته است.

برای اطلاع از چگونگی کارکرد مؤلفه‌های مدنی هویت ملی ایرانی، بررسی انتقادی آنها در وضع فعلی، امری ضروری و شایسته می‌نماید. لذا در این کتاب تلاش بر آن است که ضمن تشریح مؤلفه‌های هویتی در جامعه‌ی ایران، مفهوم هویت ملی بر بنیان‌های مدرن از قبیل حق شهروندی و مدنی؛ و ارزش‌های جهان‌شمولی مانند حقوق بشر تشریح و مورد سؤال شود.